

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Charakterystyka sprawców przemocy w rodzinie

Author: Danuta Rode

Citation style: Rode Danuta. (2008). Charakterystyka sprawców przemocy w rodzinie. W: A. Czerkowski, A. Nowak (red.), "Wybrane zagadnienia patologii społecznej - implikacje empiryczne" (S. 45-65). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Danuta Rode

Charakterystyka sprawców przemocy w rodzinie

Problematyka badań

Badania nad rozpowszechnieniem nadużyć wobec współmałżonka, nazwanych także „przemocą domową”, najczęściej były skoncentrowane na kobiecie — ofierze przemocy, wynikało to stąd, iż nadużyć w rodzinie szczególnie wobec żony dopuszczają się zazwyczaj ich mężowie (I. Pospiszyl 1994; W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy 2000; A. Lipowska-Teutsch 1998; R.J. Gelles 1988; D.G. Dutton 1988; B. Krahe 2005). Nieliczne badania dotyczą charakterystyki sprawcy przemocy. O’Leary (1993 za: K. Browne, M. Herbert 1999), J. Weitzman i K. Dreen (1982) charakteryzują sprawców przemocy domowej jako osoby niepewne siebie, przeżywające różne lęki wynikające z poczucia niższej wartości, nieudolności i opuszczenia. H. Goldstein (1986) dodaje, iż charakterystyczny jest niższy poziom asertywności, gorsza samoocena i słabe rozwinięcie umiejętności społecznych. Stwierdzono także istotny związek krzywdzenia współmałżonka z zaburzeniami psychicznymi (Faulk 1974, Bland i Orn 1986 za: K. Browne, M. Herbert 1999).

K. Browne, M. Herbert (1999) na podstawie danych klinicznych oraz wyników badań przedstawili cechy charakterystyczne sprawców przemocy w związkach małżeńskich. Do nich między innymi należą: niskie poczucie własnej wartości, brak umiejętności społecznych i asertywności, zaburzenia emocjonalne (lęk, depresja), nadużywanie alkoholu, słaba samokontrola, władczość, zazdrość, brak empatii i współczucia, problemy

materialne i społeczne (brak pracy). Barnett i Bennett, Williams (za: B. Krahe 2005, V.R. Wiehe 1998) wykazali, iż osoby krzywdzące swoje partnerki charakteryzują się: niskim poczuciem własnej wartości, poczuciem bezsilności wynikającym z powodów leżących poza związkiem, patologiczną zazdrością, antyspołecznymi zaburzeniami osobowości.

Sugeruje się również, że sprawcy przemocy mają problemy z nadużywaniem alkoholu (K. Browne, M. Herbert 1999; D.G. Saunders 1992, Dobash i Dobach 1979 za: D.G. Dutton 2001), doświadczyli przemocy w przeszłości (J.M. O'Neil 1981; D.G. Dutton 2001; J. Giles-Sims 1983; K. Browne, M. Herbert 1999; D. Rode 1998), poddawani byli rygorystycznemu wychowaniu, doznali emocjonalnego odrzucenia (S.K. Steinmetz 1987; V.R. Wiehe 1998), przejawiają niewłaściwe reakcje na stres (S.K. Steinmetz 1987).

W związku z tym kilku autorów próbowało wyróżnić typy sprawców przemocy, którzy charakteryzują się szczególnymi czynnikami ryzyka i wzorcami agresywnego zachowania. Mott i Mc Donald (za: D.G. Saunders 1992) wyróżnili dwa typy sprawców: (a) typ bijący — jest skłonny brać odpowiedzialność za swoje zachowanie, często ostrzega przed wybuchem agresji i (b) typ maltretujący — stosuje skrajne formy przemocy i obwinia za to partnera. Gondolff (za: D.G. Saunders 1992) wyróżnił trzy typy sprawców: (a) agresor domowy — nie stosuje zbyt ostrych form przemocy, po ataku okazuje ofiarom czułość, ma poczucie winy, (b) socjopata — wyrządza dotkliwe krzywdy w domu i poza nim, często ścigany przez prawo, (c) agresor antyspołeczny — stosuje ekstremalne formy przemocy. D.G. Dutton (2001) podzielił sprawców przemocy domowej na trzy typy: (a) agresor psychopatyczny z brakiem reaktywności emocjonalnej i sumienia, (b) agresor superopanowany — skrajnie opanowany, perfekcjonistyczny, z silną potrzebą dominacji i kontroli nad partnerką, (c) agresor cykliczny/labilny emocjonalnie — słaba kontrola własnych uczuć, poczucie bezsilności, niska samoakceptacja.

Na podstawie gruntownej analizy uprzednich typologii Holtzworth — Munroe i Stuart 1994 (za: M. Barakat, L. Chylewska 1995) zaproponowali zintegrowaną typologię, w której wyróżniły się trzy typy takich mężczyzn:

1. Brutale wyłącznie rodzinne — akty przemocy ograniczają się wyłącznie do własnej rodziny, nieprzejawiający oznak psychopatologii.
2. Brutale dyforyczni z pogranicza — stosowanie przemocy wynika z niestabilności emocjonalnej i zaburzeń psychicznych. Ich agresja koncentruje się na własnej rodzinie, sporadycznie dopuszczają się agresji pozarodzinnej.
3. Brutale ogólnie stosujący przemoc, antyspołeczni — dokonują aktów przemocy zarówno w rodzinie, jak i poza nią, poza agresją fizyczną dopuszczają się często agresji psychicznej i seksualnej.

Generalnie wyniki badań wskazują, iż nie można mówić o jednym typie sprawcy przemocy wewnątrzmałżeńskiej, nie wiemy także, jakie mogą być uwarunkowania kształtowania się indywidualnych cech osobowości sprawców przemocy, zakłada się bowiem wpływ różnych czynników na wyzwalanie się aktów agresji u sprawców przemocy. Jednak w analizie zachowania sprawców przemocy zwraca się uwagę na zaburzenia w zakresie kontroli, poczucia własnej wartości, tożsamości i funkcji „ja”.

Celem badań przeprowadzonych przeze mnie jest dokonanie charakterystyki psychologicznej i społecznej sprawców przemocy domowej pod kątem:

- wybranych cech osobowościowych,
- funkcjonowania biologicznego, nadużywania alkoholu, zaburzeń psychicznych,
- przebiegu socjalizacji,
- funkcjonowania społecznego.

W artykule tym przyjęto następującą definicję przemocy: „Przemoc domowa zwana też przemocą w rodzinie — to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody” (Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, prowadzony przez PARPA w Polsce; H.D. S a s a l 1998, s. 17).

Definicja ta odnosi się do sytuacji przemocy, w której sprawcą, a także ofiarą może być osoba dorosła lub dziecko. Najczęściej sprawcą jest dorosły, a ofiarą partner i/lub dziecko, lecz kierunek tej zależności może ulec odwróceniu. Definicja ta zawiera intencjonalne działanie sprawcy przemocy, przemoc związana jest z relacją z osobą bliską (partner, współmałżonek), w której istnieje nierówny układ sił; w układzie tym dochodzi do wykorzystania władzy i siły fizycznej przez silniejszego nad słabszym, co powoduje szkody i naruszenie wszelkich dóbr osoby pokrzywdzonej oraz brak możliwości samoobrony.

W polskim prawie karnym stosowanie przemocy wobec członka rodziny nosi nazwę znęcania się. W kodeksie karnym przestępstwo znęcania się jako jedno z przestępstw przeciwko rodzinie i opiece jest określone art. 207 § 1, 2, 3 — ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku. Głównym dobrem chronionym przez ten przepis jest należyte, wolne od znęcania się traktowanie ludzi w rodzinie w aspekcie zdrowia fizycznego i moralnego. Przez znęcanie się należy rozumieć działanie lub zaniechanie (przemoc czynna lub bierna) polegające na umyślnym zadawaniu bólu fizycznego lub dolegliwych cierpień moralnych (przemoc fizyczna lub psychiczna) powtarzających się albo jednorazowych, lecz intensywnych i rozciągających w czasie.

Metody badań

Badania zostały przeprowadzone w grupie 405 mężczyzn, skazanych z art. 207 § 1, 2 za znęcanie się nad członkami rodziny — żoną. W badaniu wykorzystano następujące techniki badawcze: Skala Inteligencji — D. Wechslera, Skala Samoakceptacji E.M. Berger, Kwestionariusz Delta — R. Drwala, Kwestionariusz SABD-Buss-Durkee, Kwestionariusz Temperamentu — FCZ-KT — J. Strelaua, wywiad skategoryzowany przeprowadzony ze sprawcami przemocy. Wykorzystano także analizę dokumentu: akt sądowych, w tym celu sporządzono matrycę taksonomiczną umożliwiającą kodowanie danych zawartych w aktach spraw. W badaniu starano się uzyskać dane dotyczące funkcjonowania intelektualnego sprawców, ich poziomu samoakceptacji, kontroli zachowania, agresji oraz cech temperamentalnych.

W ramach pierwszego etapu analizy statystycznej biorącą udział w badaniach próbę 405 sprawców przemocy domowej poddano podziałom, tak aby otrzymać podgrupy badanych, różniące się w zakresie wybranych cech osobowościowych. Ze względu na braki w materiale badawczym zakwalifikowanych do dalszej analizy zostało 325 sprawców. W celu wyodrębnienia z całej grupy badanych określonych podgrup, które byłyby homogeniczne ze względu na wybrane cechy podmiotowe, posłużono się procedurą analizy skupień, która opiera się na podobieństwie obiektów i umożliwia ich porównywanie, a następnie grupowanie w skupienia pod względem wielu cech jednocześnie. W przypadku próby badawczej, omawianej w niniejszym opracowaniu, podstawę grupowania stanowiły wyniki uwzględniające 17 czynników osobowych, czyli innymi słowy: grupowano w skupienia najbardziej pod ich względem podobne do siebie osoby. Biorąc pod uwagę cel pracy, zastosowano niehierarchiczną metodę skupiania, technikę k-średnich. Ze względu na to, iż w technice tej przyjmuje się z góry określoną liczbę klastrow, procedura polegała na tym, że analizy skupień dokonano kolejno dla różnej ich liczby, a następnie wybrano takie rozwiązanie, które dało optymalne i dające się merytorycznie zinterpretować zróżnicowanie. W rezultacie przeprowadzonej analizy w badanej grupie sprawców przemocy wyodrębniono cztery podgrupy (skupienia), różniące się w zakresie wybranych cech osobowościowych. W celu porównania czterech wybranych grup w zakresie cech osobowości i temperamentu zastosowano także test Anowa i Test NIR (jednoczynnikowa analiza wariancji uzupełniona szczegółowymi testami Pos Hoc). Wyniki badań wskazały, że jest siedem cech osobowości i trzy cechy temperamentu, które różnicują wszystkie grupy na poziomie $< 0,001$. Cechy wiodące osobowości to: iloraz inteligencji, samoakceptacja, poczucie kontroli, agresja fizyczna, wrogość, skłon-

ność do irytacji, poczucie winy; a w zakresie cech temperamentu są to: reaktywność emocjonalna, wytrzymałość i aktywność.

W następnej kolejności dokonano charakterystyki sprawców konkretnych grup, mając na uwadze ich funkcjonowanie biologiczne, społeczne oraz proces socjalizacji.

Wyniki badań

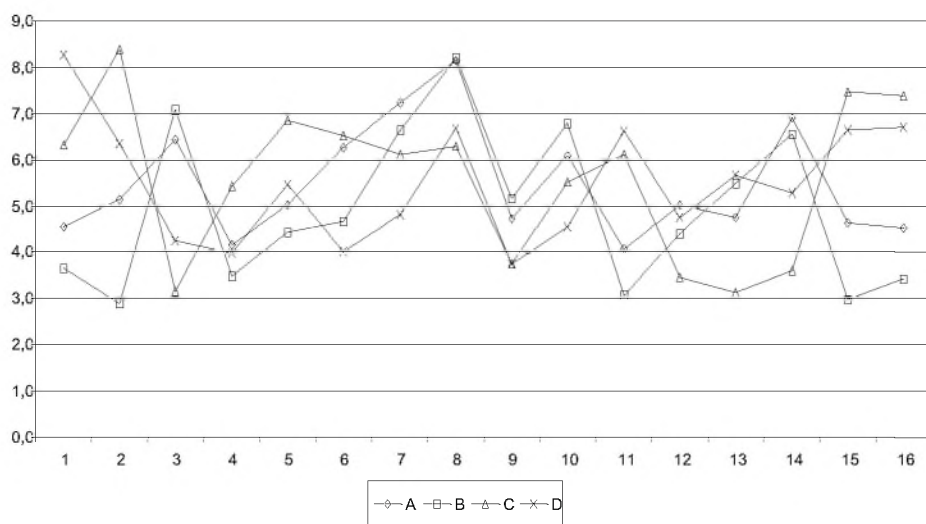
Charakterystyka grup sprawców w zakresie wybranych cech osobowości

Wartości średnich (steny) i odchyłeń standardowych uzyskanych w grupie sprawców przemocy, w zakresie 17 czynników indywidualnych, zawiera tabela 1. Z kolei na wykresie 1 otrzymane wartości średnich zostały przedstawione w sposób graficzny.

Tabela 1

Wartości stenowe w zakresie 17 cech podmiotowych
w czterech grupach sprawców przemocy wyróżnionych przy użyciu analizy skupień

Zmienne		Skupienie (steny)			
		grupa A N= 113	grupa B N= 71	grupa C N= 85	grupa D N= 56
Iloraz inteligencji		4,5 (85 II)	3,2 (72,II)	6,3 (99,II)	8,3 (123 II)
Samoakceptacja		5,1	2,9	8,4	6,3
Samokontrola (Drwal)		6,4	7,1	3,2	4,3
Nawyki reakcji interpersonalnych	negatywizm	4,2	3,5	5,7	4,0
	uraza	5,0	4,4	7,0	5,5
	podejrzliwość	6,3	4,7	6,7	4,0
	agresja fizyczna	8,1	6,5	5,8	4,4
	agresja słowna	8,1	8,2	6,3	6,7
	agresja pośrednia	4,7	5,2	3,7	3,7
	skłonność do irytacji	6,1	6,8	5,5	4,5
	poczucie winy	6,2	4,1	2,3	8,7
Temperament	żwawość	4,1	3,1	6,1	6,6
	perseweratywność	5,0	4,4	3,5	4,8
	wrażliwość sensoryczna	4,7	5,5	3,1	5,7
	reaktywność emocjonalna	6,9	6,1	3,6	5,0
	wytrzymałość	4,6	3,0	7,5	6,6
	aktywność	4,5	3,4	7,4	6,7

Wykres 1. Ostateczne centra skupień

1 — iloraz inteligencji, 2 — samoakceptacja, 3 — samokontrola (Drwal), 4 — nawyki reakcji interpersonalnych — negatywizm, 5 — nawyki reakcji interpersonalnych — uraza, 6 — nawyki reakcji interpersonalnych — podejrzliwość, 7 — nawyki reakcji interpersonalnych — agresja fizyczna, 8 — nawyki reakcji interpersonalnych — agresja słowna, 9 — nawyki reakcji interpersonalnych — agresja pośrednia, 10 — nawyki reakcji interpersonalnych — skłonność do irytacji, 11 — nawyki reakcji interpersonalnych — poczucie winy, 12 — temperament — zwawość, 13 — temperament — perseweratywność, 14 — temperament — wrażliwość sensoryczna, 15 — temperament — reaktywność emocjonalna, 16 — temperament — wytrzymałość, 17 — temperament — aktywność.

Na podstawie analizy treściowej uzyskanych wyników można powiedzieć, że dla każdej z wyróżnionych podgrup istnieje określony, tworzący konstelację, układ cech, który da się scharakteryzować w następujący sposób:

Grupa A — 113 osób (agresywni reaktywnie) — wysoka agresja fizyczna i słowna, wysoka reaktywność emocjonalna, niska aktywność i wytrzymałość. Zewnętrzne umiejscowienie poczucia kontroli, przeciętny poziom samoakceptacji. Inteligencja poniżej przeciętnej (ociężałość umysłu, iloraz inteligencji — 85). Umiarkowane poczucie winy.

Badani charakteryzują się ilorazem inteligencji określanym jako poziom inteligencji poniżej przeciętnej (ociężałość umysłu), wskazuje to na niską sprawność procesów myślowych badanych, pomimo iż mieszczą się oni jeszcze w pojęciu normy intelektualnej. Można przewidywać, że jednostki te mogą mieć trudności z rozwiązywaniem różnorodnych problemów życiowych. Sprawcy przemocy w tej grupie charakteryzują się także przeciętnym poziomem samoakceptacji, czyli rozbieżność pomiędzy „ja realnym” a „ja idealnym” jest niska, a więc regulatorem zachowania się tych sprawców są zarówno oczekiwania, jak i poziom aspiracji.

Zewnętrzne umiejscowienie kontroli — osoby te mają przekonanie, że zdarzenia życia codziennego oraz ich zachowania są rezultatem działania czynników sytuacyjnych, losowych i nie podlegają ich kontroli. Angażowanie się w jakieś działania nie ma więc większego sensu, ponieważ to, co się zdarzyło, nie zależy od owych działań (J. Drwal 1981).

Agresja — osoby zakwalifikowane do tej grupy charakteryzują się wysokim poziomem agresji fizycznej i słownej, skłonnością do irytacji, niskim poziomem negatywizmu, mają umiarkowany poziom podejrzliwości, urazy i agresji pośredniej.

Temperament — przejawiają wysoką reaktywność emocjonalną, niską zwawość i aktywność, przeciętną wrażliwość sensoryczną, perseweratywność, wytrzymałość. Osoby wykazujące w wysokim stopniu cechę reaktywności charakteryzują się dużą pobudliwością emocjonalną nawet na najdrobniejsze zdarzenia. Wykazują małą odporność emocjonalną i tendencję do załamывania się w sytuacjach trudnych. Dokonując analizy strukturalnej wyników FCZ-KT, zauważyć można, że osoby te są przeciętnie wytrzymałe, bardzo reaktywne emocjonalnie, słabo aktywne, wykazują przeciętną wrażliwość sensoryczną i perseweratywność.

Podsumowanie: sprawcy należący do tej grupy charakteryzują się wysokim poziomem agresji emocjonalnej (zachowania agresywne są reakcją na przeciążenia stymulacyjne, jako skuteczny sposób redukcji stymulacji, nadoptrymalnego poziomu aktywacji). Regulacja zachowania na poziomie emocjonalno-popędowym, brak umiejętności kontroli poznawczej zachowań agresywnych (iloraz inteligencji poniżej przeciętnej), brak zdolności aktywnego zadaniowego radzenia sobie w sytuacjach trudnych, reakcje na sytuacje zamiast ich rozwiązanie (niska aktywność, zwawość, przeciętna wytrzymałość). Postrzeganie wyników swoich zachowań jako pozostających poza własną kontrolą (słaba aktywność, wyrażająca się niewielką liczbą zachowań ukierunkowanych na określone cele).

Grupa B — 71 osób (umiarkowanie agresywni, pogranicze upośledzenia) — przeciętna agresja fizyczna i pośrednia, umiarkowanie reaktywni, niska aktywność i wytrzymałość, niska samoakceptacja i skrajnie zewnętrzne poczucie kontroli. Inteligencja w granicach normy (pogranicze upośledzenia, iloraz inteligencji — 72). Niskie poczucie winy. Ze względu na określony układ cech grupa ta wymaga głębszej analizy niż pozostałe grupy.

Mężczyźni zakwalifikowani do tej grupy, w porównaniu z badanymi należącymi do pozostałych grup, charakteryzują się ilorazem inteligencji na pograniczu pomiędzy upośledzeniem umysłowym a normą. Wskazuje to na znaczne utrudnienia przeróbki informacji w centralnym układzie ner-

wowym, najczęściej obniża precyzję odbioru informacji oraz możliwość i prawidłowość zastosowania efektów owej przeróbki w praktyce. Skutkuje to słabo rozwiniętym myśleniem abstrakcyjnym. Mają ograniczoną zdolność do analizy i uogólnień, do chwytania istoty rzeczy i do wnioskowania logicznego. W opinii badaczy, osoby na pograniczu upośledzenia charakteryzują się obniżeniem sprawności czynności poznawczych takich, jak: spostrzeganie, wyobrażenia, uwaga i częściowo pamięć.

Sprawcy przemocy należący do tej grupy przejawiają bardzo niski poziom samoakceptacji, co oznacza dużą rozbieżność informacyjną pomiędzy ich „ja realnym” a „ja idealnym”, rozbieżność prowadzi do przejęcia funkcji regulacyjnych przez strukturę „ja idealnego”, czyli poziom aspiracji. Rozbieżność ta stanowi źródło napięcia emocjonalno-motywacyjnego, silnej stymulacji, wywołując nadoptimalny wzrost aktywacji i silne napięcie emocjonalne (A. Jakubik 1997).

Badani charakteryzują się ponadto wysokim poczuciem kontroli zewnętrznej. Jest w nich przekonanie, że to, co się im zdarza w życiu, nie zależy od ich działań, wpływ na to mają inne siły, inne osoby. Brak im wiary w swe możliwości, umiejętności kontrolowania tego, co się dzieje w określonych sytuacjach. Sprawcy o niskim poziomie samoakceptacji, z zewnętrznym poczuciem kontroli spostrzegają wynik własnej działalności jako wynik przypadkowy, pozostający poza ich kontrolą, a więc wynik tych działań przestaje sterować ich zachowaniem, zatem nie sprzyja zaangażowaniu, motywacji do zmiany zachowania czy zmiany sytuacji. Sprawcy o zewnętrznym poczuciu kontroli są przekonani o nieprzewidywalności zdarzeń w ich otoczeniu i niemożności ich kontrolowania przez siebie. Daje im to — uwzględniając niski poziom intelektualny, a więc trudności w odbiorze i przetwarzaniu informacji, niską samoakceptację — przekonanie o braku związku pomiędzy własnym zachowaniem a pozostałymi sytuacjami.

Przeciętna agresja fizyczna i pośrednia, przeciętna podejrzliwość, niski negatywizm i uraza wskazują, że sprawcy ci przejawiają skłonność do atakowania innych bezpośrednio lub pośrednio najczęściej za pomocą słów. Są labilni emocjonalnie (przejawiają różną gamę uczuć: od złości, zazdrości do lęku, niepokoju). Nie mają poczucia rozgoryczenia, gniewu. Są słabo odporni i wytrzymali, nie potrafią radzić sobie z problemami życia codziennego.

Podsumowanie: sprawcy należący do grupy B są mało wytrzymali i aktywni, z niską odpornością emocjonalną, labilni emocjonalnie, słabo aktywni zawodowo i społecznie, mało elastyczni w zachowaniu (mają ograniczoną zdolność do analizy i uogólnień, do wnioskowania logicznego). Przejawiają skłonność do atakowania innych bezpośrednio lub pośrednio za pomocą

słów. Agresja tych sprawców może się przejawiać jako mechanizm podwyższenia poziomu samoakceptacji i kontroli nad otoczeniem — podnoszenie przez obniżenie wartości innych (D. Ku b a c k a - J a s i e c k a 1996). Agresja może być wywołana zarówno atakiem, jak i czynnikami drażniącymi.

Grupa C — 85 osób (wrodzy z niską reaktywnością) — wysoka uraza i podejrzliwość, niska reaktywność emocjonalna, umiarkowana agresja. Wysoka wytrzymałość i aktywność. Samoakceptacja bardzo wysoka, samokontrola wewnętrzna. Inteligencja przeciętna (iloraz inteligencji — 99). Bardzo niskie poczucie winy.

Cechą dominującą tej grupy jest wrogość, która według Bussa (za: M. K o s e w s k i 1977) przejawia się nienawiścią do otoczenia, zazdrością, tłumionym uczuciem gniewu i rozgoryczenia. Osoby te są przekonane, że inni przynoszą krzywdę lub ją planują. Przeciwni autorytetom i władzy, często także wobec prawa. Odporni na presję społeczną i wpływ innych, kontrolują otoczenie.

Niska reaktywność emocjonalna (wraz z niską wrażliwością sensoryczną) wskazuje, że ich wrażliwość emocjonalna jest mała, są odporni emocjonalnie, nie przejawiają w sytuacjach trudnych tendencji do załamania. Wydolność sprawców tej grupy jest duża; osoby te charakteryzują się dużą aktywnością zachowań, są wytrzymałe, potrafią sobie radzić w niekorzystnych warunkach. Są niskoreaktywni, a więc mają większe zapotrzebowanie na stymulację. Źródłem stymulacji mogą być bodźce zewnętrzne, np. otoczenie, sytuacja, zadania, jak i własne zachowanie. Biorąc pod uwagę kontekst zachowań agresywnych: przemocy wobec najbliższych w rodzinie, można oczekiwać, że zachowania agresywne tych sprawców są często źródłem silnej stymulacji, szczególnie zachowania agresywne o charakterze instrumentalnym (sprawczym) są wykorzystywane do kompensacji niedoboru stymulacji. Sugestia ta może być potwierdzona wskaźnikiem samoakceptacji. Bardzo wysoka samoakceptacja wskazuje na niski stopień rozbieżności między „ja realnym” a „ja idealnym”. Standardem regulacyjnym jest „ja realne”, a więc regulatorami zachowania są oczekiwania, co wyraża się dążeniem do ich potwierdzenia celem utrwalenia „ja realnego”. Mała rozbieżność między obu rodzajami „ja” (wysoka samoakceptacja) ma niską wartość stymulacyjną, co może być jedną z przyczyn ciągłego niedostymulowania, tak typowego dla osobowości nieprawidłowej (A. E l i a s z 1981).

Podsumowanie: sprawcy należący do tej grupy mają wiele rysów osobowości nieprawidłowej, cechą dominatywną tej grupy jest wrogość, przejawiająca się tłumionym uczuciem gniewu i rozgoryczenia. Są odporni emocjonalnie, nie przejawiają w sytuacjach trudnych tendencji do załamania.

Odporni na presję społeczną i wpływ innych, kontrolują otoczenie. Posiadają większe zapotrzebowanie na stymulację, źródłem silnej stymulacji są dla nich zachowania agresywne o charakterze instrumentalnym (sprawczym) wykorzystywane do kompensacji niedoboru stymulacji.

Agresja sprawców może być, po pierwsze, źródłem silnej stymulacji, po drugie — mechanizmem uzyskiwania, podtrzymywania i powiększania kontroli nad otoczeniem, samopotwierdzeniem poczucia własnej wartości.

Grupa D — 56 osób (nisko agresywni, bez cech patologicznych). Na podstawie uzyskanych badań sprawców tej grupy można by określić jako osoby niemające dysfunkcji w strukturze osobowości, są to jednostki, których zasoby indywidualne są bardzo korzystne dla ich funkcjonowania zarówno poznawczego, jak i społecznego (zdolności radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych). Mają wysoką inteligencję, wysoką samoakceptację, samokontrolę wewnętrzną, niski negatywizm, są podejrzliwi. Cechuje ich agresja pośrednia, agresja fizyczna, przeciętna agresja słowna i uraza, wysoka aktywność, wytrzymałość, żwawość, przeciętna reaktywność emocjonalna, wrażliwość sensoryczna i perseweratywność. Mają wysokie poczucie winy.

Konfiguracja cech wskazuje na efektywną regulację stymulacji i ogólne nastawienia na poszukiwanie stymulacji (poziom pobudzenia w granicach optimum). Osoby te charakteryzują się ogólnie dużymi możliwościami przystosowawczymi, krytycyzmem, w sytuacji frustracyjnej z reguły działają bardziej konstruktywnie, liczą się z informacją zwrotną na temat wyników swojego postępowania. Przejawiają większą aktywność w poszukiwaniu informacji ułatwiających podjęcie określonej decyzji.

Agresja badanych może być warunkowana wpływami sytuacyjnymi, głównie przez zewnętrzne czynniki sytuacyjne, takie jak: określony rodzaj frustracji czy stresu, negatywną postawę partnerów interakcji, odbiór informacji itp. Wydaje się, że sygnały występujące w danej sytuacji aktywizują schematy poznawcze badanych związane z agresją i w ten sposób podwyższają wyrazistość reakcji agresywnych, nawet gdy jednostka nie doświadcza silnego pobudzenia afektywnego.

Funkcjonowanie biologiczne sprawców **Uzależnienia. Zaburzenia psychiczne**

Czynnik opisujący biologiczne funkcjonowanie sprawców odgrywa istotną rolę, ponieważ, kształtując bazę rozwojową człowieka, pośredniczy

w kształtowaniu się osobowości, szczególnie w sferze emocjonalno-motywacyjnej i poznawczej. Podkreśla się znaczenie sprawności ośrodkowego układu nerwowego (OUN) w radzeniu sobie z sytuacjami trudnymi, stresowymi. Porównanie badanych grup ze względu na zmienne opisujące funkcjonowanie OUN przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Zmienne opisujące funkcjonowanie OUN

Uszkodzenia OUN	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asympto- tyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Brak	69,0	54,7	92,4	92,0	76,0	Chi-kwa- drat Pearsona	41,934	6	0,000
Mikrouszkodzenie — nieprawidłowy zapis EEG	29,2	43,9	6,1	8,0	22,8	Iloraz wiarygod- ności	45,687	6	0,000
Znaczne uszkodzenie — diagnoza TK	1,8	1,4	1,5	—	1,2	Test związku liniowego	21,196	1	0,000
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				

Można zauważyć, iż 24% całej badanej grupy sprawców przejawia nieprawidłowości w funkcjonowaniu ośrodkowego układu nerwowego, najczęściej (22,8%) są to mikrouszkodzenia mózgu, które znajdowały potwierdzenia w patologicznym zapisie czynności bioelektrycznej mózgu. W porównaniu do grup sprawców mikrouszkodzenia najczęściej występowały w grupach: B — sprawcy umiarkowanie agresywni i w grupie A — sprawcy wysoko agresywni i reaktywni. Badanie strukturalne mózgowia (TK) wskazuje na wyraźne uszkodzenie tkanki mózgowej jedynie w niewielkim stopniu w wypadku osób w grupie A, B i C. Trudno stwierdzić, czy uszkodzenia te są rezultatem ewentualnych urazów, czy chorób OUN, mogą być również wynikiem uzależnienia od alkoholu. Można jednak przypuszczać, że w wypadku niektórych sprawców z grupy A i B nadmierna impulsywność i słaba kontrola zachowania mogą być związane z czynnikiem mózgowym i zmianami charakteropatycznymi. Hipoteza ta jednak wymaga dalszych badań.

Niewątpliwie duży wpływ na przemoc w rodzinie ma alkohol. Na ogół alkohol wywołuje lub zwiększa agresję, osłabia kontrolę i krytycyzm. Przyczynia się do długotrwałego konfliktu pomiędzy sprawcą a ofiarą. Wyniki dotyczące spożywania alkoholu przez sprawców przemocy w rodzinie zawiera tabela 3.

Tabela 3

Nadużywanie alkoholu

N = 220

Alkoholizowanie się sprawców	Analiza klastrowa 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asympto- tyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Brak kontaktu z alkoholem lub picie okazjonalne	26,5	34,1	63,4	71,2	45,5	Chi-kwadrat Pearsona	40,338	—	0,000
Nadużywanie	44,6	36,4	34,1	23,1	35,9	Iloraz wiarygod- ności	44,463	6	0,000
Uzależnienie	28,9	29,5	2,5	5,7	18,6	Test związku liniowego	34,166	1	0,000
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				

Wyniki wskazują, że około 36% sprawców przemocy nadużywa alkoholu, uzależnionych — zdiagnozowanych medycznie jest ponad 18%. Najczęściej nadużywają alkoholu w kolejności opracowań procentowych sprawcy z grup A, B i C. Mają oni problemy z kontrolą spożywania alkoholu i kontrolą własnego zachowania. Przypomnę, iż sprawcy grupy A i B — osoby o niskim potencjale intelektualnym, zewnętrznie sterowni często podatni są na sugestie osób trzecich, pomimo różnic w poziomie samoakceptacji, agresji i reaktywności — prawdopodobnie identycznie radzą sobie w sytuacjach trudnych, odreagowując swój gniew, frustrację za pomocą alkoholu. Często jest to ich podstawowa technika radzenia sobie z problemami. Należy dodać, iż w grupach tych jest najwięcej osób przejawiających organiczne uszkodzenia mózgu, być może jest to efekt wieloletniej intoksykacji alkoholowej. Sprawcy grupy C — osoby wrogie, słabo reaktywne, przeważnie kontrolujące swoje zachowanie, mają silne zapotrzebowanie na stymulację, a alkohol jest jednym z podstawowych źródeł zwiększonego dopływu stymulacji i stworzenia usprawiedliwienia dla swojego zachowania: „ja nie jestem agresywny, to вина alkoholu”.

Wyniki uzyskane na podstawie badań, informujące o stanie zdrowia psychicznego sprawców, pokazują, iż 93,2% sprawców przemocy domowej to osoby bez zaburzeń psychicznych. W wypadku pozostałych sprawców na podstawie diagnozy psychiatrycznej wyróżniono przede wszystkim psychozy poalkoholowe i zaburzenia depresyjne na tle organicznym.

Analizując dane, można zauważyć, że najczęściej problemy z utrzymaniem zdrowia psychicznego mają sprawcy z grupy A i B. Często są one związane z regularnym nadużywaniem alkoholu, co skutkuje wystąpieniem objawów psychozy poalkoholowej lub zespołu na tle organicznym.

Tabela 4

Zaburzenia psychiczne badanych

Typ zaburzeń psychotycznych	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asympto- tyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Brak zaburzeń	91,0	84,3	100	98,7	93,2	Chi-kwa- drat Pearsona	30,752(a)	15	0,009
Zespół depresyjno- -lękowy	0,9	—	—	—	0,3	Iloraz wiarygod- ności	34,837	15	0,003
Psychoza poalkoho- lowa	4,5	5,7	—	—	2,8	Test związku liniowego	7,037	1	0,008
Depresja	—	1,4	—	1,3	0,6				
Zespół depresyjny na tle organicznym	1,8	8,6	—	—	2,5				
Epizody psychotyczne	1,8	—	—	—	0,6				
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				

Przebieg socjalizacji rodzinnej

Socjalizację rodzinną sprawców starano się opracować, uwzględniając takie zmienne jak: struktura rodziny, ocena więzi emocjonalnych pomiędzy członkami rodziny, uzależnienie rodziców od alkoholu, choroby psychiczne rodziców oraz doświadczanie przez badanych przemocy w domu rodzinnym.

Większość badanych sprawców (78,9%) — zob. tabela 5, wywodzi się z tzw. rodzin pełnych. Istnieją istotne różnice pomiędzy poszczególnymi grupami w zakresie struktury rodziny. Sprawcy z grupy B i sprawcy z grupy C mieli najmniej korzystny układ ze względu na brak ojca (dziecko panińskie, rodzina rozwiedziona), sprawcy z grupy D najczęściej wychowywali się w rodzinie o stabilnej strukturze. Jakie więzi łączyły badanych z rodzicami? Wyniki nie pokazały istotnych różnic między grupami. Zarówno w grupie A, B, jak i D dominowały przede wszystkim pozytywne więzi uczuciowe z matką, natomiast w grupie C — osoby określały więzi emocjonalne z matką jako słabe, negatywne. 51% badanych deklarowała pozytywny stosunek do obojga rodziców. Więzy emocjonalne występujące w rodzinie powinny dawać jednostce poczucie przynależności i bliskości, winny

kształtować empatię, szacunek dla drugiego człowieka. Pomimo wychowywania się sprawców w pełnej rodzinie, rodzice nie potrafili sprostać zadaniom wynikającym z ich roli. 65% sprawców przemocy określiło relacje pomiędzy rodzicami jako nieprawidłowe, konfliktowe, wręcz zaburzone.

Tabela 5

Struktura rodziny

Struktura rodziny biologicznej sprawcy	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asymptotyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Pełna	81,2	70,4	73,8	88,0	78,9	Chi-kwadrat Pearsona	44,748	15	0,000
Konkubinat	1,8	12,7	1,6	—	3,8	Iloraz wiarygodności	40,984	15	0,000
Rozwiedziona	8,0	11,3	4,6	8,0	8,0	Test związku liniowego	0,384	1	0,535
Dziecko panieńskie	7,2	5,6	20,0	4,0	8,7				
Wychowanek domu dziecka	1,8	—	—	—	0,6				
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				

Często powodem konfliktów w rodzinie było nadużywanie alkoholu przez matkę, ojca lub oboje rodziców. Dane przedstawiają tabele 6 i 7.

Tabela 6

Nadużywanie alkoholu przez matki

Uzależnienie matki sprawcy	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asymptotyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Uzależnienie	89,4	78,9	93,8	85,3	87,0	Chi-kwadrat Pearsona	7,608	3	0,55
Brak uzależnienia	10,6	21,1	6,2	14,7	13,0	Iloraz wiarygodności	7,619	3	0,55
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	Test związku liniowego	0,012	—	0,613

Tabela 7

Nadużywanie alkoholu przez ojca

N = 325

Uzależnienie ojca sprawcy	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asympto- tyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Brak uzależnienia	63,7	50,7	75,4	80,0	67,0	Chi-kwa- drat Pearsona	16,871	3	0,001
Uzależnienie	36,3	49,3	24,6	20,0	33,0	Iloraz wiarygod- ności	17,002	3	0,001
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				

W rodzinach sprawców problem nadużywania alkoholu dotyczył najczęściej ojców. Wystąpiły istotne różnice pomiędzy grupami sprawców. 70,4% badanych z grupy B miało w domu bezpośredni kontakt z problemem alkoholowym, ze względu na pogłębiający się proces uzależnienia ojca i matki. Jedna trzecia sprawców (32,1%) z grupy A wychowywała się w rodzinie, w której uzależniony był tylko ojciec. Alkoholizm w rodzinie wiąże się z konfliktowym pożyciem rodziców, niewłaściwym rozwiązywaniem problemów, np. za pomocą siły, agresji i brakiem dodatknych więzi pomiędzy rodzicami. Sprzyja to w późniejszym życiu przyjmowaniu sposobu rozwiązywania konfliktów i zaspokajania potrzeb na zasadzie agresywnego ataku wobec innych. Na uwagę zasługuje fakt, że uzależnienie matki badanych (oprócz grupy B) było we wszystkich grupach raczej zjawiskiem stosunkowo rzadkim. Nie stwierdzono istotnych różnic pomiędzy czterema grupami sprawców w zakresie zaburzeń psychicznych ich rodziców (występowały w minimalnym zakresie w każdej grupie). Najczęściej były to zaburzenia depresyjne matki.

W literaturze przedmiotu ważny jest pogląd, iż doświadczenie bycia krzywdzonym w dzieciństwie i obserwowanie przemocy używanej przez rodziców może przemienić ofiarę w sprawcę. Zadano pytanie: czy badani doświadczyli przemocy w rodzinach biologicznych? Przez doświadczenie przemocy rozumiano bycie ofiarą przemocy fizycznej. Dane zawarte są w tabeli 8.

Okazuje się, że w każdej grupie osobowościowej sprawców część badanych doświadczyła przemocy w rodzinie pochodzenia. Sprawcy z grupy D — wywodzący się z pełnej rodziny o prawidłowej atmosferze, doznali najmniej negatywnych doświadczeń związanych z przemocą w rodzinie.

Najsilniej dotknięci działaniami przemocy byli badani z grupy B. Zauważyć należy, że są to osoby o ilorazie inteligencji w granicach normy (pogranicze upośledzenia), z niskim poziomem samoakceptacji, a więc bardziej skłonni niż inni do naśladowania czyjegoś zachowania, nabytego w procesie uczenia się. Tym bardziej, gdy agresywne zachowanie jest nagradzane i przynosi korzyści. Rodzina, która przekazuje dzieciom normy i wartości dopuszczające przemoc we wzajemnych relacjach, powoduje, że dzieci uczą się zachowań agresywnych w celu kontrolowania otoczenia i według tych schematów funkcjonują w dorosłym życiu. Ponadto doświadczenie przemocy w rodzinie powoduje obniżenie zdolności do kontrolowania wrogich uczuć i agresywnych impulsów. Najczęściej sprawcą przemocy w rodzinie pochodzenia badanych był ich ojciec.

Tabela 8

Doświadczenie przemocy w rodzinie biologicznej sprawcy

Doświadczenie przemocy w rodzinie biologicznej sprawcy	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asympto- tyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Brak przemocy	55,8	47,9	64,6	72,0	59,6	Chi-kwa- drat Pearsona	10,206	3	0,012
Obecna przemoc	44,2	52,1	35,4	28,0	40,4	Iloraz wiarygod- ności	10,353	3	0,016
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	Test związku liniowego	6,329	1	0,011

Funkcjonowanie społeczne sprawców

W ramach zmiennej wymienionej w tytule tego podrozdziału przedstawiono: status zawodowy, relacje w pracy oraz karalność badanych. Status zawodowy uzależniony jest między innymi od wykształcenia. Grupa charakteryzująca się w miarę wysokim poziomem wykształcenia to sprawcy z grupy D, ponieważ 55% posiadało wykształcenie średnie, 16% wykształcenie wyższe, pozostali to osoby z wykształceniem zawodowym. Najniższy poziom wykształcenia charakteryzował sprawców z grupy B. 79% posiadało wykształcenie podstawowe, często ukończone w szkole specjalnej, 8% — niepełne podstawowe, pozostali — wykształcenie zawodowe. Sprawcy z grupy A w większości legitymowali się wykształceniem zawo-

dowym o różnych profilach, stanowili oni 69% badanych, pozostali to osoby o wykształceniu podstawowym i w 10% — średnim. W grupie C odnotowano różny poziom wykształcenia, wykształcenie zawodowe posiadało — 38%, średnie — 31%, 31% — podstawowe.

Tabela 9

Status zawodowy sprawców

Status	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asymptotyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Pracujący	50,4	42,3	75,8	81,4	60,9	Chi-kwadrat Pearsona	61,007	21	0,000
Bezrobotny z zasiłkiem	4,4	—	1,5	—	1,8	Iloraz wiarygodności	66,723	21	0,000
Bezrobotny bez zasiłku	21,2	23,9	4,6	5,3	14,8	Test związku liniowego	14,344	1	0,000
Emeryt	6,2	4,2	4,5	5,3	5,2				
Rencista	9,7	18,3	10,6	5,3	10,8				
Wykonawca pracy dorywczej	2,7	9,9	1,5	—	3,4				
Na utrzymaniu partnera	2,7	1,4	—	—	1,3				
Pobierający zasiłek przedemerytalny	2,7	—	1,5	2,7	1,8				
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				

Mit dotyczący statusu zawodowego sprawców przemocy: osoby bezrobotne, na utrzymaniu partnerki, utrzymujące się przede wszystkim z pracy dorywczej, nie jest do końca sprawdzony. Z zebranych wyników można wysnuć ogólny wniosek: większość badanych pracuje, ma swoje źródło utrzymania. Badane grupy sprawców przemocy w rodzinie różnią się istotnie statusem zawodowym. Podobny status prezentują grupa C i grupa D. Osoby te są czynne zawodowo, mają dochody finansowe: pensja, emerytura lub renta, zasiłek przedemerytalny. Ich pozycję zawodową potwierdza wykształcenie i cechy osobowości (aktywni, żwawi, wytrzymali, wysoki poziom samoakceptacji, wysoki potencjał intelektualny). Problemy z utrzymaniem pracy mogą mieć sprawcy grupy B — jest to grupa najsłabiej wykształcona, charakteryzuje ich potencjał intelektualny w granicach normy, niska

samoakceptacja, niska wytrzymałość, zwawość i niska aktywność prawdopodobnie także w życiu zawodowym.

Jeżeli większość badanych pracuje, muszą utrzymywać określone relacje w pracy z kolegami, przełożonymi, podwładnymi. Chciano sprawdzić, czy badani, przejawiający zachowanie agresywne w domu, potrafią kontrolować swoje emocje w pracy, czy także tam mają problemy w kontakcie z innymi, jeżeli tak, to powinny one wpływać na ich relacje w miejscu pracy.

Jedna z typologii sprawców przemocy Holtzworth — Munroe i Stuart 1994 (za: M. Barak at, L. Chylewska 1995) wyróżnia między innymi dwa typy sprawców, jeden typ to osoby stosujące przemoc w swoim domu, wyłącznie wobec własnej rodziny, drugi — to sprawca antyspołeczny — dokonuje aktów przemocy zarówno w rodzinie, jak i poza nią, często także w pracy. Relacje w pracy mogą częściowo określić typ sprawcy przemocy.

Tabela 10

Relacje w pracy

Ocena relacji w pracy	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem	Wartość		df	Istotność asympto- tyczna
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D					
Bardzo dobre	5,3	3,1	19,6	25,4	14,8	Chi-kwa- drat Pearsona	33,855	9	0,000
Dobre	68,4	46,9	72,5	52,4	61,1	Iloraz wiarygod- ności	39,205	9	0,000
Trudne/złe	26,3	50,0	7,9	22,2	24,1	Test związku liniowego	5,855	1	0,016
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				

Relacje w pracy zostały określone statystycznie poprzez wskaźnik określający jakość relacji. Uzyskane wyniki sugerują, że badani mają dobre relacje w pracy, cieszą się uznaniem ze strony przełożonych, są szanowani, doceniani przez kolegów, mogą liczyć na ich pomoc, nie mają poważnych konfliktów w pracy, potrafią dostosować się do otoczenia. Pomiędzy grupami wystąpiły istotne różnice. Bardzo dobre relacje (25,4%) utrzymują sprawcy z grupy D — osoby o wysokim potencjale intelektualnym, prawidłowej samoocenie, bez kompleksów, starający się kontrolować swoje zachowanie, aktywni zawodowo, społecznie. Dobre i bardzo dobre relacje w pracy mają także sprawcy z grupy C — konstelacje ich cech osobowościowych wskazu-

ja, że są to jednostki o osobowości nieprawidłowej, w celu osiągnięcia korzyści — pozytywnej oceny swojej osoby — manipulują innymi, co pozwala im uniknąć konfliktów i utrzymać dobre relacje. Problemy z utrzymaniem pozytywnych kontaktów w pracy przejawia połowa sprawców z grupy B, słaba wytrzymałość na trudy i stresy, niska odporność emocjonalna, nieumiejętność radzenia sobie z problemami, powoduje, że mogą reagować agresywnie nawet na bodźce słabe, doznane ze strony otoczenia, utrudnia im to utrzymanie dobrego kontaktu z innymi. 68% badanych sprawców grupy A potrafi utrzymać dobre kontakty w pracy, są lubiani przez współpracowników.

Ostatnią zmienną braną pod uwagę w analizie funkcjonowania społecznego badanych była karalność sprawców przemocy. Dane przedstawia tabela 11.

Tabela 11

Czyny karalne popełniane przez badanych

Karalność sprawcy	Analiza klastrow 4 skupienia [%]				Razem
	grupa A	grupa B	grupa C	grupa D	
Niekarany	83,2	84,5	90,9	96,0	88,0
Karany	16,8	15,5	9,1	4,0	12,0
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Uzyskane wyniki pokazują, iż większość z badanych sprawców przemocy nie popełniła czynów karalnych. Nie ma także istotnych różnic pomiędzy sprawcami w konkretnej grupie. Najczęściej popełnianą kategorią przestępstw były: przestępstwo znęcania się nad członkami rodziny (art. 207, art. 246 k.k.) oraz przestępstwa, które w zespole swych ustawowych znamion zawierają znamię „czynna napaść” (art. 135 § 1 k.k.).

Podsumowanie

Zebrany materiał badawczy pozwolił na wydzielenie czterech grup sprawców różniących się wybranymi cechami osobowości: poczuciem kontroli, samoakceptacją, nawykami w zakresie reakcji interpersonalnych oraz strukturą temperamentu i funkcjonowaniem intelektualnym. Pomiedzy grupami sprawców występowały istotne różnice w zakresie ich socjalizacji,

funkcjonowania biologicznego, nadużywania alkoholu i funkcjonowania społecznego.

Biorąc pod uwagę całą grupę 325 badanych, ogólne wnioski są następujące: 36% sprawców przemocy nadużywało alkoholu, uzależnionych — zdiagnozowanych medycznie było 18%. Można zatem przyjąć, iż alkoholizowanie się sprawcy jest ważnym czynnikiem ryzyka występowania przemocy.

Sprawcy przemocy domowej wywodzili się najczęściej z rodziny pełnej, 65% sprawców przemocy określiło relacje pomiędzy rodzicami jako nieprawidłowe, konfliktowe, wręcz zaburzone. Często powodem konfliktów w rodzinie było nadużywanie alkoholu przez ojca i matkę.

40% badanych było w dzieciństwie ofiarami przemocy, w każdej grupie osobowościowej sprawców — część badanych doświadczyła przemocy w rodzinie pochodzenia. Sytuację zawodową sprawców można określić jako dobrą, 60% badanych to osoby pracujące, około 17% utrzymuje się z emerytury lub renty. Sprawcy przemocy mają dobre relacje w pracy z kolegami, przełożonymi, są szanowani, doceniani, nie mają poważnych konfliktów.

Wnikliwe badanie sprawców przemocy powinno pozwolić na coraz lepsze dostosowanie systemu pomocy dla ofiar i sprawców przemocy w rodzinie. Leczenie sprawców nie może być tylko alternatywą wobec postępowania sądowego, musi zostać elementem całościowych programów interwencji wobec przemocy w rodzinie. Wyróżnienie sprawców przemocy w zakresie cech osobowości, o określonym profilu, ułatwi ocenę stopnia zagrożenia agresją z jego strony, pozwoli na dobór odpowiedniego programu leczniczego i terapeutycznego. Dla sprawców agresywnych sytuacyjnie (grupa D) wskazanym byłby program psychoedukacyjny o charakterze behawioralno-poznawczym, dla sprawców agresywnych reaktywnie (grupa A) oprócz treści psychoedukacyjnych, w programie terapeutycznym należałoby uwzględnić ich własną pracę nad wzmacnianiem mechanizmów kontroli i uczeniem radzenia sobie ze stresem. Dla sprawców agresywnych z rysami osobowości nieprawidłowej (grupa C) konieczny jest program uwzględniający leczenie zaburzeń osobowości, a działania terapeutyczne skierowane powinny być na zmianę przekonań sprawcy dotyczących przemocy, a w szczególności mechanizmu zaprzeczania. Sprawcy z grupy B powinni zostać objęci działaniami psychologicznymi umożliwiającymi im nabycie umiejętności radzenia sobie z różnymi sytuacjami trudnymi, z kontrolą emocji, oraz budowania ich poczucia wartości.

Bibliografia

- Badura-Madej W., Dobrzyńska-Mesterhazy A., 2000: *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*. Kraków.
- Barakat M., Chylewska L., 1995: *Przemoc małżeńska*. W: *Elementy psychologii klinicznej*. Red. B. Waligóra. Poznań.
- Browne K., Herbert M., 1999: *Zapobieganie przemocy w rodzinie*. Tłum. E. Bielawska-Batorowicz. Warszawa.
- Drwal J., 1981: *Osobowość wychowanków zakładów poprawczych*. Warszawa.
- Dutton D.G., 1988: *The Domestic Assault of Women: Psychological and Criminal Justice Perspectives*. Boston.
- Dutton D.G., 2001: *Przemoc w rodzinie*. Warszawa.
- Eliasz A., 1981: *Temperament a system regulacji stymulacji*. Warszawa.
- Gelles R.J., 1988: *Family Violence*. Beverly Hills, CA.
- Giles-Sims J., 1983: *Wife-beating: eating Systems Theory Approach*. New York.
- Goldstein H., 1986: *Aggression and Crimes of Violence*. Oxford.
- Jakubik A., 1997: *Zaburzenia osobowości*. Warszawa.
- Kosewski M., 1977: *Agresywni przestępcy*. Warszawa.
- Krahe B., 2005: *Agresja*. Przekł. J. Suchecki. Gdańsk.
- Kubacka-Jasiecka D., 1996: *Adaptacyjno-obronne mechanizmy i funkcje młodzieżowych zachowań agresywnych*. W: *Agresja wśród dzieci i młodzieży. Perspektywa psychoedukacyjna*. Red. A. Frączek, I. Pufal-Struzik. Kielce.
- Lipowska-Teutsch A., 1998: *Wychować, wyleczyć, wyzwolić*. Warszawa.
- O'Neil J.M., 1981: *Patterns of bander role konflikt and strain: sexism and fear of feminist In men's live*. „Personal and Guidance Journal”, Vol. 60.
- Pospiszyl I., 1994: *Przemoc w rodzinie*. Warszawa.
- Rode D., 1998: *Przemoc w rodzinie. Kobieta jako ofiara przemocy wewnątrzmałżeńskiej*. W: *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. T. 1: *Agresja i przemoc wśród dzieci i młodzieży oraz w instytucjach społeczno-opiekuńczych*. Red. J. Kuźma, Z. Szarota. Kraków.
- Sasal H.D., 1998: *Niebieskie karty*. Warszawa.
- Saunders D.G., 1992: *A typology of men who barter: three types derived from cluster analysis*. „American Orthopsychiatry”, Vol. 62.
- Steinmetz S.K., 1987: *Family violence. Past, present and future*. In: *Handbook of marriage and the family*. Eds. M.B. Sussman, S.K. Steinmetz. New York.
- Wiehe V.R., 1998: *Understanding family violence. Treating and Preventing Partner, Child, Sibling and Elder Abuse*. Thousand Oaks, CA.
- Weitzman J., Dreen K., 1982: *Wife beating: a view of the marital dyad*. „Social Casework”, Vol. 63.